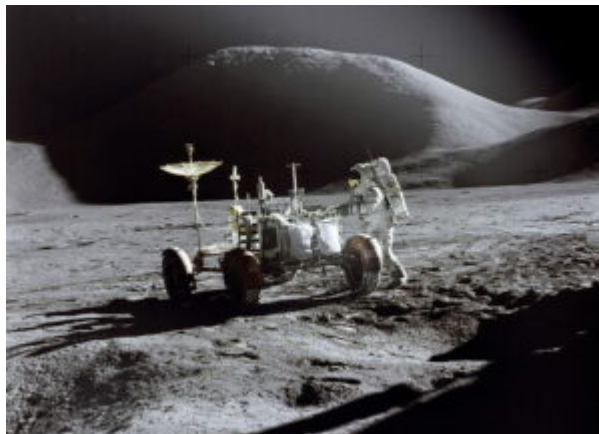

DREPTURILE DE PROPRIETATE ASUPRA CORPURILOR DIN SPAȚIUL COSMIC

Autor: Victoria Maria Deliu | 21 noiembrie 2021

Notă: Acest articol a fost scris în decembrie 2020.

Context

Pe 30 mai 2020, compania SpaceX în colaborare cu NASA a lansat, în cadrul „Commercial Crew Program”, capsula Crew Dragon cu un echipaj format din doi astronauți către Stația Spațială Internațională (SSI), devenind prima companie privată care a asigurat transportul până la SSI. De altfel, SSI a fost lansată acum 22 de ani și se anticipează că atunci când nu va mai fi operațională și va fi eliminată de pe orbită, nu NASA, ci compania privată Axiom o va înlocui cu o nouă stație spațială... comercială¹.

Tot anul acesta pe 30 iulie, NASA a lansat *rover*-ul Perseverance, un astromobil sau vehicul teleghidat, care urmează să amartizeze pe 18 februarie 2021 în craterul Jezero, în care se presupune că ar fi existat un lac, pentru a studia, printre altele, mediul microbial, solul, rocile și praful marțian.

De asemenea, săptămânile trecute, o navă lansată de China a ajuns pe Lună, cu misiunea de a colecta probe care urmează să fie analizate în laboratoarele de pe Pământ, ceea ce nu s-a mai întâmplat de la misiunile de același tip ale Statelor Unite și Uniunii Sovietice din anii '70².

Mai mult decât atât, încă de acum aproximativ 10 ani se discuta, în plus față de serviciile de transport furnizate de agenții privați, și despre posibila forare a asteroizilor din apropierea Pământului în căutarea de metale rare și gheață, precum și despre turismul spațial³.

Rațiunea pentru care am adus în discuție toate acestea este următoarea: cred că în spațiul public românesc, subiectul explorării spațiului cosmic nu este atins suficient nu

atât de publicațiile de știri, cât mai ales de analiști, comentatori, publiciști, formatori de opinie etc. Motivele pentru care ne confruntăm cu această stare de fapt nu fac obiectul acestui text. Prin el îmi propun doar să contribui, chiar dacă modest, la dezvoltarea discuțiilor din jurul acestui subiect în spațiul public de la noi. În spatele dorinței acestei mici contribuții se află credința că subiectul explorării spațiului cosmic nu este doar o temă a momentului, o temă care a intrat în tendințe în ultima perioadă, ci este una din temele viitorului la care merită să reflecteze fiecare dintre noi, în măsura în care fiecare este preocupat de civilizația noastră și de călătoria ei în risipirea incertitudinii viitorului. Cred că a ne abandona reticenta și a ne ruina ignoranța cu privire la această temă de reflecție și imaginație nu pot fi decât benefice.

Am ales să prezint, după cum cititorul și-a dat seama deja din titlu, una din cele mai dezbătute probleme ale explorării spațiului cosmic de la ora actuală: problema drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic. Astfel, în cele ce urmează voi formula precis problema, îi voi sublinia relevanța, apoi voi opune două răspunsuri care au fost aduse problemei în decursul timpului, urmând să îl susțin pe unul dintre ele în defavoarea celuilalt, și înspre final voi pune răspunsul pe care îl favorizez sub o lupă critică.

De ce drepturile de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic reprezintă o problemă?

În măsura în care gândim spațiul cosmic ca extensie a spațiului internațional, el cade sub incidența tratatelor de reglementare a relațiilor interstatuale.

Din 1967, odată cu tumultul Războiului Rece, a intrat în vigoare *Tratatul privind spațiul cosmic (Outer Space Treaty)*, la care au aderat până acum 110 state, printre care și România, și pe care îl recunosc alte 23. Două articole sunt în mod particular relevante pentru discuția de față: Articolul I, în care se stipulează că spațiul cosmic, inclusiv Luna și alte corpuri cerești, va fi „ținutul întregii umanități”; și articolul II, care interzice statelor care au ratificat *Tratatul* să își exercite autoritatea politică asupra spațiului cosmic, a Lunii și a altor corpuri cerești, prin utilizarea sau ocuparea lor sau prin orice alte mijloace, corpurile din spațiul cosmic neputând fi, deci, apropiate de statele naționale.

Însă în contextul ultimului deceniu, în care agenții privați au început să descopere o serie de oportunități antreprenoriale în spațiul cosmic – sigur, momentan în cel din apropierea Pământului – și au început să întreprindă schimburi cu agențiile de stat sau cu alți agenți privați, a considera spațiul cosmic ca „ținut al întregii umanități”, deși are toate meritele unei expresii înduioșătoare și la modă, stârnește din ce în ce mai multă confuzie. Din perspectivă politică, spațiul cosmic poate fi văzut într-adevăr ca parte a spațiului internațional, în care principalul scop al agenților politici este conservarea păcii, însă din perspectivă economică, el este depozitarul oportunităților antreprenoriale

pe care le furnizează cererea pentru resursele naturale încă neexploatate și pentru anumite servicii pe care agenții privați le pot asigura la un cost mai redus decât ar face-o agențiile de stat⁴; pentru cititorul deja familiar cu realitatea și conceptele economice este o banalitate să amintesc că și în spațiul cosmic ne confruntăm cu raritatea resurselor. Din această ultimă perspectivă, cea economică, scopul principal al agenților economici devine obținerea profitului, din care poate rezulta apoi ridicarea nivelului agregat de prosperitate. Însă care este condiția de posibilitate a existenței unei ordini 1. caracterizate de raritatea resurselor, 2. bazate pe schimburi și 3. care permite, prin urmare, obținerea profitului și creșterea prosperității?

După cum răspunde, printre alții, Hayek, condiția de posibilitate este instituția proprietății private⁵. Pentru ca indivizii să poată urmări și realiza diferite scopuri, bazându-se pe cunoașterea particulară, adică relativă la propriile coordonate spațio-temporale, pe care o posedă, ei au nevoie de această instituție, întrucât abilitatea lor de a decide cu privire la scopurile și mijloacele pe care vor să le urmărească și folosească depinde de: 1. existența unui spațiu privat de care să poată dispune conform dorinței, cunoașterii particulare și așteptărilor lor (spațiu privat care este, înainte de toate, spațiul mental al luării deciziei) și 2. o modalitate general recunoscută în grupul din care fac parte, de a le transfera altora controlul asupra mijloacelor de care voiau să se folosească în realizarea scopurilor și la care au renunțat în favoarea altor mijloace.⁶ În plus, drepturile de proprietate privată fac posibilă existența unei structuri de stimulente și motivații (*incentives*), de asemenea indispensabile agenților care iau parte la schimburi, mai ales în condiții de risc și incertitudine. Totodată, drepturile de proprietate joacă un rol esențial și în formarea sistemului de prețuri. Făcând posibile schimburile între agenți, fac implicit posibilă și formarea mecanismului informațional fără de care aceste schimburi nu ar putea funcționa. Respectând drepturile de proprietate, interacțiunile devin predictibile, incertitudinea e diminuată, iar ordinea socială, în ansamblul ei, devine stabilă.

Astfel, devine clară necesitatea drepturilor de proprietate privată pentru existența și funcționarea unei ordini sociale bazate pe schimburi. Temeiurile necesității sunt oferite de conjuncția dintre criteriile de optimalitate (drepturile de proprietate fiind cea mai eficientă procedură de alocare a resurselor, evident, rare) și criteriile (de fapt, la limită numite „criterii”) organicist-evoluționiste și funcționaliste (potrivit cărora întreg sistemul social se află în evoluție, instituțiile din cadrul lui generându-se spontan și ajungând să îndeplinească funcții care să-i asigure reziliența și, desigur, continua evoluție). Nu aș vrea să induc totuși cititorul în eroare: prin conjuncția dintre aceste două seturi de criterii, *nu* vreau să evidențiez în subtext că există *o regulă general valabilă* potrivit căreia consecințele evoluției unui sistem social, atât cât le putem observa retrospectiv, și atât (de puțin) cât le putem anticipa și prezice, sunt mereu dezirabile (întrucât putem imagina, de pildă, și situația în care criteriul de optimalitate nu mai este eficiența, ci un altul, de pildă, dreptatea). Nu îmi propun să evaluez în acest

text, în termeni de optimalitate și dezirabilitate, toate consecințele observabile/anticipabile ale evoluției unui sistem social. Ceea ce susțin este doar că putem înțelege și plasa necesitatea instituției proprietății private, care a luat, în timp, forma drepturilor de proprietate, la intersecția dintre aceste două seturi de criterii.

Desigur, tot de-a lungul timpului, drepturile de proprietate au ajuns să fie parte a cadrului legislativ al unui stat național⁷. Însă dacă, potrivit *Tratatului*, statele nu își pot exercita autoritatea politică asupra corpurilor din spațiul cosmic, atunci ele nu pot autoriza, recunoaște sau supune procedurilor juridice drepturile de proprietate privată. Cadrul contractual, necesar din punct de vedere formal-juridic agenților care se implică în schimburi, devine imposibil de legitimat. Cu alte cuvinte, în eventualitatea apariției unor conflicte cauzate de folosirea și gestionarea resurselor din spațiul cosmic de către agenții privați, instanțele judiciare naționale nu ar putea soluționa problemele, deoarece ar încălca Articolului II al *Tratatului privind spațiul cosmic*, adică interdicția statelor de a-și exercita suveranitatea.

Deci, pe de-o parte, se impune necesitatea drepturilor de proprietate privată pentru existența și funcționarea unei ordini sociale caracterizate de raritatea resurselor și bazate pe schimburi, iar pe de altă parte, recunoașterea lor sub cadrele legale ale statelor naționale nu este posibilă, conform *Tratatului privind spațiul cosmic*.

Relevanța teoretică a problemei drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic începe să fie sesizată, așa cum pare că se întâmplă cel mai adesea cu instituțiile și practicile sociale umane, în urma acceptării relevanței practice. De pildă, paralela cu dezbaterile teoretice despre proprietate, care s-au aprins în așa-numitele secole ale explorărilor și descoperirilor geografice, cu aproximație secolele XV - XVII, pare evidentă. Simplu spus, deoarece spațiul cosmic, fie și cel imediat, începe să fie explorat tot mai mult, devine necesar, cred, să imaginăm și să problematizăm interacțiunile care au - și vor avea - loc și care vor constitui, așadar, un nou spațiu social uman. Însă sunt de acord că aceia care consideră inutil și contraproductiv acest (început de) demers teoretic au dreptate într-o anumită măsură: este foarte probabil să nu putem scoate la lumină aspecte neglijate sau încă insuficient înțelese ale temei proprietății înainte de a avea acces la cunoașterea experiențială a celor care vor experimenta direct explorarea și, poate, colonizarea.

Ceea ce încerc să subliniez este că, într-adevăr, momentul în care sunt scrise aceste rânduri (și multe de dinaintea acestora) este, poate, prea timpuriu pentru a trage speranțe că ne vom aprofunda cunoașterea despre proprietate sau alte instituții sociale, aproape exclusiv printr-o incursiune în gândirea umană. Și sigur că asumțiile pe care se bazează acest întreg (început de) demers, anume fezabilitatea și dezirabilitatea explorării, pot - și trebuie! - să fie puse sub semnul îndoielii. Cu toate acestea, așa cum se întâmplă și în alte rânduri, pare că nimic nu poate opri gândul din a o lua înaintea

faptelor, ca o potență care nu suferă de aceleași constrângeri precum acestea din urmă, și mă întreb dacă nu putem întreprinde totuși, în mod legitim, acest demers teoretic, cu nuanțele sale imaginative, speculative și anticipative, de dragul lui însuși, cel puțin pentru moment. Singurul care își permite un răspuns la această întrebare este, desigur, cititorul.

În continuare voi prezenta două dintre soluțiile propuse pentru această problemă, începând cu cea formulată de Virgiliu Pop în articolul său din 2000, „Appropriation in outer space: the relationship between land ownership and sovereignty on the celestial bodies”⁸.

Soluția 1: Autoritatea „comunității internaționale”

În articolul menționat, Virgiliu Pop argumentează în favoarea tezei că singura autoritate care poate recunoaște drepturile de proprietate asupra resurselor naturale din spațiul cosmic este „comunitatea internațională reunită, eventual, sub forma Organizației Națiunilor Unite (ONU)”.

Autorul nu pleacă de la recunoașterea necesității practice și funcționale a drepturilor de proprietate, așa cum am formulat problema mai sus. El susține că, pentru ca drepturile de proprietate să existe – referindu-se mai cu seamă la cele asupra pământului (extraterestru) și a resurselor naturale decât la cele asupra stațiilor spațiale sau a mostrelor de resurse naturale preluate pentru analiză pe Pământ – trebuie ca acestea să fie protejate de o entitate a cărei autoritate derivă din monopolizarea legitimă a forței, fie sub forma statului, fie sub o altă formă recunoscută ca atare. Această teorie a legitimității drepturilor de proprietate, consideră autorul, este „teoria Rousseau-Hobbes”⁹; deși nu declară explicit, înțelegem că este vorba de o teorie contractualistă, în care legitimitatea drepturilor de proprietate derivă din consimțământul agenților care încheie contractul social. Atâta vreme cât statul nu poate îndeplini funcția de a legitima drepturile de proprietate, întrucât, dacă ar face-o, ar fi în dezacord cu Articolul II al *Tratatului*, Pop se află în căutarea altei surse de legitimare.

În continuare, autorul identifică trei posibilități de legitimare a drepturilor de proprietate. Prima ar fi însăși abrogarea Articolului II sau, mai precis, a principiului non-aproprierii stipulat în articol. Pop anticipează în mod corect că abrogarea ar genera o serie de consecințe care transformă opțiunea într-una nefezabilă și indezirabilă: care ar fi apoi criteriile conform cărora statele care au ratificat *Tratatul* și-ar putea împărți resursele naturale și pământul extraterestru? Se ridică, astfel, problema dificultății (sau poate chiar a imposibilității) realizării consensului între statele care au aderat la *Tratat*.

A doua posibilitate de legitimare pe care o respinge Pop (a treia în ordinea în care le prezintă în text) este oferită de „o concepție mai liberală” asupra drepturilor de proprietate. În acest caz, sursa de legitimare este reprezentată de încrederea și

respectul reciproc dintre agenții implicați în schimburi și de existența altor instituții sociale informale, care depind de anumite tradiții și norme informale posibil anterioare statului. Pop consideră însă că doar într-o lume utopică ar putea legitimitatea drepturilor de proprietate să derive de aici. Altfel spus, aduce obiecții cu privire la fezabilitatea acestei surse de legitimare, susținând că „societății umane îi lipsesc încrederea și respectul reciproc”. Dacă agenții ar încălca la un moment dat normele și obiceiurile asupra cărora au convenit până atunci, ar fi incapabili să își mai apere legal (în original: *lawfully*) proprietatea, deoarece, continuă el, doar o entitate precum statul are monopol legitim asupra forței¹⁰.

Însă statul nu poate intra de la bun început în ecuația legitimării drepturilor de proprietate, astfel că soluția propusă de Pop se concentrează asupra unei instanțe internaționale, cum ar fi, de pildă, ONU. Comunitatea internațională reunită sub forma ONU își poate exercita suveranitatea asupra corpurilor din spațiul cosmic, potrivit Articolului II al *Tratatului*, care interzice, așa cum am mai spus, doar statelor naționale exercitarea suveranității. Astfel, pământul și resursele naturale extraterestre devin, cel puțin în primă instanță, proprietate publică, a cărei existență e legitimată de întreaga comunitate internațională. Pop păstrează deschisă posibilitatea ca ulterior agenții privați să își însușească parte din resurse, însă doar dacă le va fi permis de ONU. De asemenea, subliniază că statele membre ONU nu își vor putea exercita suveranitatea ca sumă, ci doar ca întreg, în ipostaza de comunitate. De pildă, conform soluției lui Pop, Luna va fi a întregii umanități, prin medierea Organizației Națiunilor Unite.¹¹

Din punctul meu de vedere, soluția oferită de Pop prezintă câteva dificultăți. Înainte de a introduce cea de-a doua posibilă rezolvare care s-a adus problemei drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic, voi încerca să arăt, punctual, care sunt acestea.

Dificultățile Soluției 1

În primul rând, este vorba de ceea ce aș numi *dificultatea structurală* a soluției. În cadrul ONU va trebui înființată o nouă agenție specializată care să se ocupe exclusiv de chestiunile care privesc spațiul cosmic. În ce măsură va rezulta de aici creșterea aparatului birocratic deja existent al ONU și apoi în ce măsură va afecta această creștere procesele decizionale din cadrul organizației – acestea sunt, desigur, niște întrebări pe care ar trebui să le avem în vedere.

Cred însă că în articolul său din 1948, „The Functional Approach to World Organization”, David Mitranyi ne oferă o lentilă utilă prin care putem privi Organizația Națiunilor Unite¹². Trebuie menționat că Mitranyi caută, prin acel text, o soluție pentru organizarea politică a spațiului internațional, plecând, în mare, de la problema generată de două tendințe opuse: pe de-o parte, tendința diviziunii muncii de a interconecta oamenii din întreaga lume și, pe de altă parte, tendința statelor naționale de a-i menține

separați. La Mitranyi, deși pacea este obiectivul organizării politice a spațiului internațional, ea este atinsă indirect, prin crearea unei interdependențe funcționale (și producerea prosperității) între indivizii care aparțin diverselor state¹³. Cred însă că cheia de înțelegere a ONU pe care ne-o furnizează rămâne acceptabilă, dincolo de scopul textului său și cel al textului de față.

Revenind acum la problema reprezentată de ONU, Mitranyi o numește sugestiv „o asociație laxă [evident, din punctul de vedere al cooperării]”¹⁴, accentuând astfel *posibilitatea* ca fiecare stat membru să se implice *voluntar* în orice acțiune și-ar propune organizația să întreprindă, și nu *obligativitatea* de a se implica. Însă care este implicația relevantă pentru problema de față a acestei trăsături structurale a ONU? Cred că sunt două cazuri de luat în seamă:

1. În cazul în care un număr restrâns de state ar decide să se alăture agenției specializate privitoare la spațiul cosmic care s-ar putea forma, întrebarea este *cât de reprezentativă* ar fi agenția astfel constituită pentru ceea ce Pop numea în articolul său „comunitate internațională” (căci ne amintim că ONU era considerată o formă pe care o *putea* lua comunitatea internațională, și nu forma pe care urma să o ia în mod *necesar*)? Nu avem un răspuns clar la această întrebare.
2. În cazul în care toate statele (sau majoritatea) care au ratificat *Tratatul privind spațiul cosmic* ar decide să facă parte din noua agenție specializată, ar apărea semne de îndoială în legătură cu *realizarea consensului* prin intermediul proceselor decizionale, păstrând în minte mai ales inegalitățile dintre statele ratificatoare în ceea ce privește dezvoltarea tehnologică necesară explorării spațiului cosmic. Mi se pare necesară o paranteză în acest punct: s-ar putea sugera ca bugetul alocat dezvoltării tehnologice necesare explorării spațiului cosmic să fie uniformizat, pe cât posibil, în toate statele care ar decide să facă parte din noua agenție specializată a ONU. Însă chiar și dacă această sugestie ar fi acceptată și realizată, problema inegalității ar rămâne nerezolvată în esența sa, deoarece dezvoltarea tehnologică are loc printr-un proces care, printre altele, presupune inovația tehnologică, or aceasta din urmă nu poate fi planificată de un centru de decizie, atât timp cât se bazează pe descoperiri științifice, care au loc spontan, nedeliberat¹⁵. Încercarea de control asupra proceselor spontane înseamnă de fapt, așa cum ne-au avertizat atâția gânditori, subminarea lor. Fără a detalia mai mult, atrag doar atenția asupra impredictibilității inovațiilor tehnologice, a cărei consecință mi se pare că este tocmai conservarea, fie că ne place sau nu, a inegalității statelor (și, desigur, companiilor private) în ceea ce privește dezvoltarea tehnologică. Trecând de această paranteză, Mitranyi subliniază că, în ciuda tuturor meritelor sale, ONU păstrează vii granițele naționale care despart membrii, de unde

inferează imposibilitatea de a le cere membrilor să considere că sunt parte dintr-o adevărată organizație mondială care a depășit statul național. Altfel spus, o asemenea organizație nu reușește, în definitiv, să asigure loialitatea propriilor membri. Dacă ne propunem în mod temeinic să le cerem membrilor unei organizații internaționale să fie loiali, continuă Mitranyi, ar trebui să ne concentrăm pe ceea ce îi unește, și nu pe ceea ce îi desparte, anume identitățile naționale și lupta pentru puterea politică (la care adăugăm, în cazul nostru, inegalitățile legate de dezvoltarea tehnologică necesară pentru incursiunile în spațiul extraterestru).

În al doilea rând, cred că există și o *dificultate de natură epistemică* a soluției propuse de Pop. Atunci când vine vorba de explorarea spațiului, suntem constrânși, prin însăși natura problemei, să acordăm o atenție deosebită realității fizice. Distanțele spațio-temporale mari dintre Pământ și celelalte corpuri cerești – și mă refer aici în special la Lună, Marte ș.a., nu neapărat la asteroizii care s-ar putea afla în spațiul extraterestru imediat – încetinesc transmiterea informației dintre agenții de pe Pământ și cei care s-ar afla pe respectivele corpuri cerești. Altfel spus, cunoașterea particulară în sens hayekian a celor care ar staționa pe Lună, Marte etc. ar ajunge cu întârzieri semnificative la singurii care ar avea autoritatea decizională, membrii ONU care s-ar afla pe Pământ. Așadar, cei din spațiul cosmic nu ar putea acționa eficient, iar această incapacitate ar deveni cu adevărat alarmantă mai ales în cazul unor dispute sociale sau chiar dezastre naturale. Sigur, printr-un posibil contraargument s-ar putea susține că, la limită, autoritatea ONU ar putea fi suspendată în situații de urgență, astfel încât celor aflați pe corpurile cerești să li se permită acțiuni prompte și eficiente, însă atunci ne întrebăm de ce am recurge la o astfel de autoritate de la bun început, din moment ce putem deja imagina situații în care ar fi incapacitată.

În al treilea rând, aș adăuga că un alt aspect problematic al soluției date de Pop este *crearea unei strânse interdependențe* între, pe de-o parte, *sistemul 1* reprezentat de formele de organizare – și, în definitiv, de viață – de pe Pământ și, pe de altă parte, *sistemul 2* reprezentat de formele care s-ar dezvolta în spațiul cosmic, interdependență care ar trage după sine niște consecințe potențial negative, din punct de vedere politic și epistemic. Pe de-o parte, sub aspect politic mă refer la efectele pe care posibilele conflicte naționale sau internaționale de pe Pământ le-ar putea exercita asupra comunităților aflate în spațiu și, eventual, viceversa. Pe de altă parte, sub aspect epistemic, liantul puternic dintre ONU (ca unică entitate cu autoritate asupra drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic) și comunitățile din spațiu ar face imposibilă experimentarea unor noi forme de organizare socială, economică și politică; în măsura în care am considera că unul dintre obiectivele explorării spațiului cosmic este sporirea cunoașterii umane, sub toate aspectele ei, acest puternic cordon ombilical ar putea fi un obstacol în calea realizării obiectivului. Pe scurt, aș chestiona dezirabilitatea unei astfel de interdependențe, obținute, cred, inevitabil

prin intermediul soluției formulate de Pop.

Nu susțin că această listă a dificultăților pe care le prezintă opțiunea articulată de Pop ar fi exhaustivă. Probabil că poate fi completată și cu altele. Sper doar să nu fi distorsionat perspectiva sa asupra problemei și să nu fi văzut dificultăți acolo unde, de fapt, nu sunt. Cred însă că dificultățile pe care le-am menționat pot fi eliminate dacă luăm în considerare o altă soluție oferită pentru problema drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic. Pentru aceasta, voi lua ca punct de plecare articolul lui Alexander W. Salter și Peter T. Leeson, „Celestial Anarchy: A Threat to Outer Space Commerce?”¹⁶.

Soluția 2: Autoritatea relațiilor reciproc avantajoase dintre agenți

Plecând de la interdicția stipulată în Articolul II al *Tratatului*, Alexander W. Salter și Peter T. Leeson argumentează, în articolul lor, în favoarea tezei potrivit căreia nu este necesară autoritatea vreunui suveran (fie el stat sau organizație internațională) pentru a recunoaște drepturile de proprietate în spațiul cosmic, ci este suficientă apariția spontană a unor norme care să reglementeze interacțiunile dintre agenți. Spre deosebire de teza contractualistă a lui Pop, teza lui Salter și Leeson poate trece drept una organicistă, în care legitimitatea drepturilor de proprietate derivă dintr-o serie de obiceiuri și practici spontane.

Trebuie să precizez de la bun început că sunt de acord cu perspectiva celor doi autori, însă cu o nuanță: cred că teza este acceptabilă doar dacă ne referim la stadiile incipiente ale ordinii sociale care ar putea apărea pe corpurile din spațiul cosmic, din interacțiunile dintre indivizi, întrucât îmi pare imposibil să ne pronunțăm în acest moment – în general, nu doar cu privire la drepturile de proprietate – asupra stadiilor mai avansate ale ordinii respective, dat fiind că ne lipsește cunoașterea necesară pentru a putea să anticipăm o imagine realistă a eventualului peisaj social.

Autorii își susțin teza prin două argumente, unul analitic, celălalt istoric, mărturisindu-și bănuiala că cei care au furnizat alte soluții la această problemă nu au fost familiari cu realitatea și conceptele economice¹⁷.

Argumentul analitic este preluat din teoria jocurilor, anume dilema prizonierului. Pe scurt, dilema prizonierului, aplicată la problema noastră, se referă la o situație de interacțiune între doi agenți raționali – i.e. care își urmăresc interesul propriu – și care au la dispoziție două strategii de interacțiune: cooperarea (în contextul de față însemnând respectarea drepturilor de proprietate ale celuilalt agent sau participarea la schimburi nefrauduloase cu el) sau trădarea (încălcarea drepturilor de proprietate ale celuilalt sau participarea la schimburi frauduloase cu el). Atunci când dilema prizonierului este jucată o singură dată (când avem în vedere o singură interacțiune între cei doi agenți, care presupune alegerea simultană a strategiilor de interacțiune),

alegerea optimă, cea care minimizează costurile, a fiecăruia dintre ei va fi trădarea celuilalt. Niciunul nu va alege să coopereze, deoarece 1. pentru fiecare, alegerea celuilalt va fi incertă, dat fiind că nu există încă o relație între cei doi în contextul nostru (în analiza clasică, relația există, însă nu există posibilitatea comunicării în momentul în care cei doi sunt constrânși să aleagă strategia de interacțiune și, de fapt, chiar relația deja existentă este pusă la îndoială) și dat fiind că nu vor mai interacționa niciodată în viitor (căci jocul se joacă o singură dată) și 2. sunt agenți raționali care urmăresc, în mod ideal, minimizarea costurilor și maximizarea beneficiilor, cel puțin urmărind doar minimizarea costurilor. Dacă unul dintre ei ar alege să coopereze, fiind conștient de incertitudinea pe care o are cu privire la alegerea celuilalt și de certitudinea că jocul nu se va mai repeta, comportamentul său nu ar fi rațional, întrucât nu ar urmări reducerea costurilor – adică ar exista așteptarea ca celălalt agent să îl trădeze. Așadar, alegerea optimă a fiecăruia, trădarea celuilalt, este opțiunea în urma căreia nu există regrete cu privire la alegerea făcută.

Însă scenariul de interacțiune se schimbă atunci când jocul este reiterat, deoarece apare posibilitatea interacțiunilor viitoare, adică a creării unei relații între agenți pe termen lung. Dacă, în cazul unui joc repetat, unul dintre agenți ar alege trădarea ca strategie de interacțiune, atunci el ar putea fi „sanționat”, adică trădat, la rândul lui, de celălalt agent în jocul următor. Altfel spus, reiterarea jocului creează o structură de stimulente și motivații (*incentives*) pentru ca agenții să aleagă strategia cooperării. Ceea ce Salter și Leeson numesc în articolul lor „disciplina generată de tranzacțiile repetate” (*discipline of continuous dealings*)¹⁸ nu este altceva decât un lanț causal care include: crearea unor stimulente pentru o anumită strategie de interacțiune; beneficiile reciproce pe care le aduce acest tip de interacțiune; repetarea acestui tip de interacțiune pe termen nedeterminat, care se poate traduce prin generarea unor obiceiuri sau practici; din acestea rezultând apoi un set de așteptări cu privire la mișcările celuilalt (sau celorlalți, fiindcă logica se păstrează și dacă există mai mult de doi agenți implicați în tranzacții); după care lanțul causal este reluat.

Așadar, ce va asigura, mai precis, în lipsa unei autorități suverane, respectarea unor norme prin care drepturile de proprietate în spațiul cosmic să poată fi autorizate? După cum reiese din modelul jocului repetat, *înseși beneficiile* pe care agenții le vor obține de pe urma interacțiunilor repetate cu ceilalți, interacțiuni care își vor genera spontan normele informale, care pot fi, eventual, transformate în legi.

Putem spune că aceste beneficii asigură crearea unei datorii de a respecta normele și, eventual, legile respective. În articolul său, „The Spontaneous Evolution of Commercial Law”, Bruce L. Benson îl citează pe Lon Fuller, care oferă trei condiții care fac ca noțiunea de datorie din acest context să fie, în primul rând, inteligibilă celor implicați și, în al doilea rând, acceptabilă de către ei¹⁹: 1. agenții trebuie să se implice voluntar în relația care va crea datoria; 2. trebuie să existe un numitor comun al valorilor

tranzacționate în relație; 3. este necesar caracterul reversibil al relației care creează datoria, anume posibilitatea ca un agent să aibă de îndeplinit față de celălalt o datorie pe care deja celălalt a îndeplinit-o față de el, la un moment de timp anterior.

Raportul dintre beneficiile reciproce obținute de agenți în urma interacțiunilor și datoria de a respecta normele în urma cărora rezultă beneficiile poate părea, la prima vedere, paradoxal, la limită chiar o combinație bizară între un principiu hedonist și unul deontologic. Însă putem traduce noțiunea de datorie, așa cum o înțelege Lon Fuller aici, ca acea conștiință a normei pe care agenții o vor fi observat, tocmai prin semnalele date de beneficiile dobândite din interacțiune. Cu alte cuvinte, autoritatea normelor (și ulterior legilor) care vor cuprinde și drepturile de proprietate va deriva din conștiința faptului că acele norme apărute spontan le aduc pur și simplu un bine agenților (sau le aduc bunăstare, adică ceea ce e perceput în mod subiectiv ca având valoare pentru ei).

Înainte de a trece la argumentul istoric pe care Walter și Leeson îl aduc, de asemenea, în favoarea tezei lor, aș vrea să notez două observații. Mai întâi, cititorul atent a remarcat deja că acest argument analitic se ascunde, de fapt, în spatele a ceea ce Pop respinge drept „concepția mai liberală” a drepturilor de proprietate, din cauză că „societății umane îi lipsesc încrederea și respectul reciproce”. Acest argument camuflează un model teoretic care încearcă să explice tocmai cum se creează încrederea și respectul într-o relație dintre niște indivizi care își urmăresc doar interesul propriu, fiind lipsiți de orice motivații afective sau intenții morale atunci când se implică în interacțiuni. Sigur, putem adresa în continuare întrebări și putem avea îndoieli cu privire la acuratețea acestui model teoretic, la aplicabilitatea lui la realitatea factuală etc., însă acum avem, cel puțin, o explicație teoretică a mecanismului evoluției unor norme, mecanism care generează și autoritatea lor.

Aș vrea să răspund aici și contraargumentului lui Pop, conform căruia, dacă agenții ar încălca la un moment dat normele pe care le-au respectat până atunci, ar ajunge în incapacitatea de a-și mai apăra proprietatea și situația ar degenera, probabil, în anarhie, în lipsa unui suveran care să aplice legitim forța și să readucă ordinea. Cred că ceea ce a omis Pop atunci când a formulat acest argument împotriva „concepției mai liberale” cu privire la drepturile de proprietate este tocmai dimensiunea realității fizice a contextului particular la care ne referim. Mai precis, cred că stimulentele și motivațiile agenților de a încălca, la un moment dat, normele care au apărut spontan între ei, sunt mult diminuate de constrângerile fizice ale unui mediu (pentru destul timp încă) nefavorabil vieții în care își vor desfășura interacțiunile și care se află la o distanță spațio-temporală suficient de mare de mediul terestru, astfel încât să nu poată beneficia de intervenția întru soluționarea eventualului conflict a celor de pe Pământ - un astfel de mediu poate fi, de pildă, mediul lunar.

În circumstanțele potrivite, probabilitatea ca declanșarea unui conflict și a unei stări de

anarhie să ducă, destul de rapid, chiar la dispariția vieții într-un mediu care nu îndeplinește, natural, condițiile propice supraviețuirii este mai mare decât probabilitatea ca un conflict și o stare de anarhie similare să aibă același rezultat într-un mediu precum este cel terestru. Acest contraargument este valabil mai ales pentru o etapă incipientă a colonizării, în care, pe de-o parte, intervenția artificială a omului asupra mediului natural nu ar fi încă suficient dezvoltată, iar pe de altă parte, grupul de indivizi care s-ar afla în respectivul mediu natural ar fi de dimensiuni reduse. Mult simplificat, cred că mediul natural poate avea o influență considerabilă asupra stării psihologice a indivizilor, iar faptul de a nu fi fost luat în considerare prea mult în construirea teoriilor de guvernare, de exemplu, se poate explica prin absența unei situații comparative; ceea ce părea până acum o constantă se poate transforma, iată, într-o variabilă. Altfel spus, teama de moarte, resimțită mult mai puternic în acel context specific chiar și în situațiile pașnice, va contrabalansa un posibil set de stimulente și motivații ale agenților de a încălca, dintr-odată, normele și practicile care le asigură ordinea și, în ultimă instanță, supraviețuirea. Rolul pe care îl joacă „războiul tuturor împotriva tuturor” va fi preluat aici de „războiul... vidului lunar împotriva tuturor”. Tind, deci, să cred că necesitatea a ceea ce numim instanță suverană se reduce, poate chiar până la eliminare, într-un mediu care amenință viața umană prin însăși natura lui. Evident că îmi păstrez, în același timp, multe rezerve că aș fi adus un argument ultim în cadrul acestei dezbateri. Cred că dezbaterea poate și merită să fie continuată.

Apoi, cea de-a doua observație pe care aș vrea să o fac este să subliniez coerența dintre structura teoretică de profunzime, prezentată în acest prim argument adus de Walter și Leeson, pe care l-am numit argumentul analitic, și modul în care am formulat problema necesității drepturilor de proprietate în cea de-a doua secțiune a acestui text, „De ce drepturile de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic reprezintă o problemă?”. Coerența este dată de păstrarea paradigmei de gândire organicist-evoluționistă. Jocurile repetate la care iau parte agenții descriu, de fapt, evoluția unor norme, care poate fi urmată de o formalizare. Însă în ceea ce privește această eventuală formalizare este necesar să evidențiem că ea nu va fi reprezentată de integrarea normelor apărute spontan într-unul din cadrele legale în vigoare în statele de pe Pământ și, mai mult decât atât, cred că este posibil ca ordinea socială creată de respectivele norme să rămână, cel puțin pentru un timp, așa cum am încercat să sugerez în contraargumentul de mai sus, una prin excelență economică, nesubordonându-se sau neinterferând cu o ordine politică²⁰.

Pentru cititorul care nu va considera contraargumentul de mai sus suficient în susținerea acestei afirmații voi prezenta acum și argumentul istoric pe care îl aduc Salter și Leeson în favoarea tezei lor, deci, altfel spus, un precedent... terestru al apariției și funcționării unei astfel de ordini.

În articolul lor²¹, Salter și Leeson amintesc de apariția și evoluția spontane ale *lex*

mercatoria sau așa-numita lege a comercianților. Pe scurt, în Evul Mediu, între secolele IX - XI, datorită creșterii semnificative a productivității agricole, indivizii au început să-și extindă așezările și să creeze ceea ce numim astăzi spațiul urban, odată cu el - și de fapt odată cu începuturile ordinii sociale bazate pe diviziunea muncii și schimburi - apărând și o nouă specializare: comercianții, negustorii. După un timp, pe teritoriul european, piețele locale au început să comunice și, astfel, să se extindă într-una „internațională” sau, mai corect formulat, într-una care depășea granițele formelor de organizare politică. Astfel, este destul de clar că normele care au început să reglementeze relațiile dintre comercianți nu au fost impuse de sus în jos, întrucât lipsea o astfel de autoritate necesară care să vizeze spațiul ce făcea abstracție de limitele trasate politic, ci s-au născut și au evoluat spontan, emergând, de fapt, din practicile deja stabilite pe piețele locale, ajungând ulterior la formalizare și ducând chiar la crearea unor instanțe judiciare proprii noii clase a comercianților, în care aceștia își puteau soluționa eficient conflictele privitoare la drepturile de proprietate²². Avem, astfel, un exemplu istoric în care drepturile de proprietate ca norme mai întâi informale, care creează și structurează o ordine socială, s-au bazat pe autoritatea născută din relațiile reciproc avantajoase dintre indivizi - exemplu pe care Pop nu pare să-l fi (re)cunoscut în articolul său.

Așadar, luând în considerare toate cele de mai sus, cred, odată cu Salter și Leeson, că nu va fi necesară, cel puțin într-un prim stadiu al colonizării, o autoritate suverană pentru ca drepturile de proprietate să fie posibile și legitime în spațiul cosmic. În tot cazul, autoritatea suverană care să recunoască aceste drepturi nu poate fi cea sugerată de Pop, adică Organizația Națiunilor Unite care reprezintă comunitatea internațională, iar în cele ce urmează voi arăta cum cea de-a doua soluție propusă pentru rezolvarea acestei probleme elimină dificultățile pe care le-am identificat ca aparținând primei soluții.

Cum rezolvă *Soluția 2* dificultățile *Soluției 1*?

Toate cele trei dificultăți pe care mi se pare că le implică soluția dată de Pop la problema drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic - după cum le-am numit, cea structurală (cu subcazurile sale, cel al reprezentativității și cel al consensului), cea epistemică și cea a interdependenței reciproce între *sistemul 1* și *sistemul 2* - sunt eliminate de soluția lui Salter și Leeson prin suprimarea (cel puțin într-un grad mai mare decât în cazul soluției lui Pop, dacă nu complet) legăturii dintre formele de organizare de pe Pământ și cele care s-ar putea dezvolta pe corpurile din spațiul cosmic. Pentru unii, actul de a separa formele de organizare terestre și cele potențiale din spațiu ar putea părea unul curajos, în timp ce alții vor vedea în el un pericol latent. Însă suprimarea acestei legături nu implică, așa cum s-ar putea crede la prima vedere, suprimarea oricărui tip de comunicare între cele două sisteme. Prin a permite drepturilor de proprietate și altor reguli ale jocului să fie generate și autorizate

de interacțiunile înseși care vor avea loc între indivizii de pe corpurile din spațiul cosmic nu se interzice posibilitatea ca acești indivizi să comunice cu cei de pe Pământ. Ceea ce se modifică, într-adevăr, sunt pozițiile de pe care se va comunica. Din păcate, nu face obiectul textului de față să răspund la întrebările care ar urma aici, anume: care ar trebui, atunci, să fie termenii acestei comunicări? Cum ar trebui să arate relația dintre *sistemul 1* (cel terestru) și *sistemul 2* (cel al coloniei)? Pericolul latent pe care îl menționam mai devreme înseamnă, de fapt, întrezărirea posibilității ca indivizii din spațiu să își revendice, la un moment dat, independența totală față de structurile de organizare terestre. Cred că, cel puțin în primele stadii ale colonizării, aceasta este de fapt o imposibilitate. Și, repet, despre stadiile mai târzii nu cred că putem vorbi cu sens, sau altfel decât pur speculativ, la acest moment, întrucât ne lipsesc cunoștințele necesare.

Atingând acest punct, mi se pare oportună următoarea scurtă analiză: cred că printre beneficiile aduse de *Soluția 2*, comparativ cu *Soluția 1*, se numără eficiența în generarea unei ordini sociale. Apoi, cred că ineficiența implicată de dificultățile *Soluției 1* ar fi compensată, cel puțin din perspectiva autorului ei, de posibilitatea de a controla noua ordine socială care s-ar putea forma pe corpurile din spațiul cosmic. Cel mai probabil, reacția psihologică firească la incertitudine este dorința de control. Însă această reacție se cere depășită dacă ne propunem să imaginăm, cât mai realist cu putință, o situație viitoare. Din lipsa de cunoaștere nu putem deduce dorința și posibilitatea controlului centralizat, în speranța că, astfel, vom acoperi acea lipsă. Incertitudinea încă destul de mare cu care ne confruntăm la acest moment, referitoare la evoluțiile sociale care ar putea avea loc în spațiu, nu poate fi, deci, eradicată prin propunerea unei soluții care mizează pe controlul de la un centru decizional, fie el ONU sau oricare altul, întrucât, chiar dacă am accepta această soluție, incertitudinea s-ar păstra atât timp cât nu putem accesa alte tipuri de cunoaștere decât cea rațională. Altfel spus, un alt beneficiu pe care îl implică *Soluția 2*, comparativ cu *Soluția 1*, este acela de a face loc pentru cunoașterea empirică, acumulată treptat de indivizii care vor experimenta direct interacțiunile din spațiu, și atât de necesară în rezolvarea problemelor de ordin practic.

Încheiând această secțiune, aș vrea să adaug doar că natura problemei pe care am încercat să o tratez în acest text mi se pare că solicită o anumită modestie intelectuală în formularea posibilelor soluții. Nu cred că putem să schițăm a priori o nouă ordine socială - plecând de la posibila sursă a legitimității drepturilor de proprietate - și, în același timp, să avem așteptarea caracterului realist al unei astfel de schițe. Multitudinea de variabile necunoscute în acest moment ne constrâng, cred, să ne întindem gândul și imaginația doar până într-un punct - desigur, nici măcar acesta foarte clar precizat! - pe care l-am numit „primele stadii ale posibilei colonizări”. Totuși, mergând cu mintea până în acest punct, am impresia că suntem la fel de constrânși să luăm în considerare, atunci când furnizăm o soluție, anumite variabile-cheie pe care le cunoaștem la acest moment, cum ar fi, de pildă, realitatea fizică din spațiul cosmic și

toate cele care pot fi corelate cu ea și pe care am încercat să le inserez în textul meu. S-ar părea că a gândi despre și a te strădui să imaginezi viitorul presupune un echilibru fin între cunoașterea actuală și recunoașterea punctuală a incertitudinii. De realizarea acestui echilibru fin pare că depinde realismul unui astfel de scenariu.

Păstrând în minte această aspirație către realism, aș vrea să discut, în continuare, despre câteva diferențe care se strecoară între posibila situație de colonizare și cazul istoric al apariției și evoluției spontane a legii comercianților pe care l-am amintit mai sus.

Vor fi diferite stadiile incipiente ale ordinii sociale de pe corpurile din spațiul cosmic de ordinea socială structurată de *lex mercatoria*?

Înspre final, dați-mi voie să pun sub o lupă critică soluția pe care eu însămi o susțin pentru problema discutată, anume cea propusă de Salter și Leeson, însă cu amendamentul că aș aplica-o doar în ceea ce privește primele stadii ale posibilei colonizări - neexcluzând, deci, posibilitatea ca în stadiile mai târzii să se creeze necesitatea unei autorități suverane, și a caracterului politic al ordinii, care să legitimeze normele generate până atunci.

Dat fiind că unul dintre argumentele prin care Salter și Leeson își sprijină teza este cel istoric, al apariției spontane a legii comercianților în secolele IX - XI ale Evului Mediu, mi se pare necesar să semnaliez câteva diferențe între ordinea socială care s-a creat atunci pe Pământ și ordinea socială care ar putea apărea pe corpurile din spațiul cosmic. Scopul meu nu este de a emite judecăți de valoare cu privire la stările de fapte (trecute și posibile) la care mă voi referi, ci doar de a le descrie așa cum am înțeles că s-au constituit și cum îmi imaginez că se vor constitui ele.

Primul punct de divergență a celor două ordini sociale este *variabila timpului* referitoare la prezența agenților în spațiul în care interacționează. În timp ce comercianții medievali au fost prezenți în același timp pe teritoriul european pe întinderea căruia și-au extins interacțiunile (sigur că s-au descoperit reciproc treptat, însă ei erau prezenți dinainte în spațiul în care au ajuns să se descopere), există o probabilitate destul de redusă ca grupuri diferite de indivizi, care vor începe să trăiască, de pildă, pe Lună, să ajungă acolo simultan; este mai probabil să ajungă la momente de timp diferite (amintesc aici și discuția despre inovația tehnologică dintr-o secțiune anterioară care poate explica această dinamică).

Dacă acceptăm această presuposiție, atunci reiese că momentul decisiv pentru modul în care va fi structurată ordinea socială de drepturile de proprietate va fi cel în care primul grup ajuns în respectivul mediu extraterestru va întâmpina cel de-al doilea grup. De precedentul de interacțiune pe care cele două grupuri îl vor crea va depinde, cred, aspectul și dinamica ordinii sociale care începe să se genereze. Aceasta înseamnă că,

Începând cu cel de-al treilea grup posibil, restul se vor alinia, măcar parțial, normelor informale care vor fi stabilite de primele două grupuri.

Amintindu-ne de cele două strategii de interacțiune implicate în dilema prizonierului, pe care le-am descris mai sus, ne putem întreba dacă primele două grupuri vor opta pentru cooperare sau pentru ceea ce numeam acolo trădare, ultima putând, evident, degenera într-un conflict. Tind să cred că cele două grupuri vor alege cooperarea, întrucât vor percepe ca irațională opțiunea pentru trădare, date fiind costurile pe care le-au suportat ca să se instaleze în mediul extraterestru respectiv. Însă, desigur, opțiunea trădării nu poate fi eliminată complet, ea rămâne totuși una dintre posibilități.

Al doilea punct de divergență, care decurge din primul, ar fi ritmul de creștere a gradului de complexitate al ordinii nou formate. Atunci când toate elementele ordinii sunt prezente simultan în spațiul care va deveni spațiul ordinii sociale, complexitatea acesteia crește mult mai rapid, așa cum s-a întâmplat în cazul comercianților medievali. În cazul indivizilor de pe corpurile extraterestre, dat fiind că elementele ordinii vor apărea succesiv în același spațiu, creșterea complexității ordinii sociale va fi încetinită.

Cred că utilitatea precizării acestor diferențe constă în calibrarea așteptărilor și, eventual, într-o mai bună înțelegere a modului de formare și evoluție a normelor din spațiul terestru pe care le-am tot menționat. Ce aș vrea să accentuez aici ar fi necesitatea de a ne lua câteva rezerve față de și de a privi totuși cu o anume detașare precedentele relevante din spațiul terestru. Ar trebui să fie limpede că acestea nu pot fi identice, ci doar similare într-un anumit grad posibilelor forme de ordine socială care ar putea apărea în spațiul cosmic.

Concluzie

În încheiere, trebuie să reamintesc cititorului că principalul scop al acestui text a fost încercarea de a acoperi un gol tematic din spațiul public românesc, în măsura în care am crezut că subiectul pe care am vrut să îl prezint ar putea fi de interes și pentru alții, măcar pentru o clipă – deși atât timp cât avem, de fapt, în vizor o fărâmă din propriul viitor, subiectul poate fi interesant pentru mai mult timp decât atât.

Am observat, de-a lungul acestui text, că problema particulară a drepturilor de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic s-a transformat treptat în problema mai generală a unei noi ordini sociale, care include o serie de variabile necunoscute, fiind plasată în viitor, și o serie de variabile pe care le cunoaștem deja și care sunt ireproductibile în raport cu ordinea socială din mediul terestru, așa cum am încercat să sugerez pe parcursul textului. Contrastând soluției oferite de Virgiliu Pop acestei probleme răspunsul pe care l-au furnizat Alexander W. Salter și Peter T. Leeson, am încercat să arăt cum ar putea fi posibile și legitime drepturile de proprietate asupra corpurilor din spațiul cosmic și, prin implicație, să gândesc și să imaginez deopotrivă un

scenariu cât mai realist al primelor interacțiuni sociale care ar putea avea loc în acel mediu extraterestru.

Dacă și cât de acurat se va dovedi acest scenariu vom afla, poate, în viitor. Pentru moment, doar am risipit, reflexiv și speculativ, o parte a incertitudinii sale.

P.S. Contactându-mă în urma publicării acestui text, domnul Virgiliu Pop mi-a atras atenția cu privire la schimbarea perspectivei dumnealui asupra problemei tratate aici. Deși perspectiva din articolul dumnealui pe care m-am bazat pentru textul de mai sus, „Appropriation in outer space: the relationship between land ownership and sovereignty on the celestial bodies”, *Space Policy*, 16, 2000, rămâne o perspectivă posibilă printre altele, acum nu se mai identifică cu aceasta. De altfel, acum este mai în acord cu cea „concepție mai liberală” pe care o respinsese în articolul din 2000. Cititorul poate verifica această schimbare de perspectivă într-un articol mai recent, din 2011, al domnului Pop, „Marx on Mars: From *Res Communis* to *Res Communist*”, publicat în volumul colectiv al *International Conference on the Law of Outer Space [Conferinței Internaționale de Drept Spațial]*, „The Role of Law in an Asian Space Age: Institutions and Applications” [„Rolul legii în epoca spațială asiatică: instituții și aplicații”], care a avut loc în 2011 la Universitas Pelita Harapan, Jakarta (Tangerang), Indonesia. În acest articol mai recent, domnul Pop arată dificultățile inerente principiului patrimoniului comun al umanității (în original: *Common Heritage of Mankind principle*) și similitudinea lui mai mare cu principiile socialiste decât cu noțiunea *res communis* din Dreptul roman, așa cum este acest principiu stipulat în *Moon Agreement [Tratatul privind Luna]*.

Imagine: PickPik

NOTE

1. Vezi aici – articol accesat ultima dată în 24 noiembrie 2020. ↑
2. Vezi aici – articol accesat ultima dată în 12 decembrie 2020. ↑
3. Alexander W. Salter și Peter T. Leeson, „Celestial Anarchy: A Threat to Outer Space Commerce?”, *Cato Journal*, Vol. 34, Nr. 3 (Toamna 2014). ↑
4. Conservarea păcii și obținerea profitului nu se exclud; atunci când cea din urmă se transformă în obiectivul principal, cea dintâi poate deveni o externalitate pozitivă. Voi reveni mai târziu la acest punct. ↑
5. Trebuie semnalate câteva distincții în acest punct, între „instituția proprietății private” și „drepturile de proprietate”, pe de-o parte, și între „drepturile de proprietate” și „dreptul la proprietate”, pe de alta. Conform primei distincții, primul sens în care este înțeleasă proprietatea este cel economic (sau economico-sociologic, cu referire în special la evoluția acestei instituții în decursul timpului, deci planul discursului ar fi cel al normelor informale), iar cel de-al doilea sens, juridic (drepturile de proprietate referindu-se aici la așa-zisul „mănunchi de drepturi”, precum dreptul la utilizare, la

uzufruct etc., planul discursului fiind aici cel al normelor formale). Voi asuma că, în timp, instituția, la origine informală, a proprietății private a ajuns să ia forma drepturilor de proprietate, urmând să folosească termenii intersanjabil. Conform celei de-a doua distincții, primul termen are înțeles juridic (drept pozitiv), al doilea, moral (îndreptățire/drept natural). Cititorul se poate întreba, în mod justificat, dacă există vreo compatibilitate între dreptul natural la proprietate și evoluția instituției proprietății private, așa cum este înțeleasă în tradiția ordinii spontane, căreia îi aparține și Hayek. Cred că pentru textul de față, răspunsul la această întrebare nu este necesar. Voi face momentan abstracție de chestiunea acestui tip de normativitate.

- ↑
6. F. A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, editată de W. W. Bartley III, Londra: Routledge, 1988, pp. 30, 31; F. A. Hayek, „The Use of Knowledge in Society”, în *Individualism and Economic Order*, Chicago: The University of Chicago Press, 1948, p. 80. ↑
7. Despre o excepție istorică de la această regulă urmează să discut mai târziu. ↑
8. Virgiliu Pop, „Appropriation in outer space: the relationship between land ownership and sovereignty on the celestial bodies”, *Space Policy*, 16, 2000, pp. 275-282. ↑
9. *Ibid.*, p. 277. ↑
10. *Ibid.*, p. 281. ↑
11. *Ibid.*, pp. 280, 281. ↑
12. David Mitranyi, „The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, vol. 24, nr. 3, iulie 1948, pp. 350-363. ↑
13. Vezi nota 4. ↑
14. *Ibid.*, p. 351. ↑
15. Vezi, de pildă, Michael Polanyi, *Science, Faith and Society*, Londra: Oxford University Press, 1946, capitolul „Science and Reality”, pp. 7 - 27. ↑
16. Vezi nota 3. ↑
17. Alexander W. Salter și Peter T. Leeson, *op. cit.*, p. 583. ↑
18. *Ibid.*, p. 587. ↑
19. Bruce L. Benson, „The Spontaneous Evolution of Commercial Law”, în *Southern Economic Journal*, vol. 55, nr. 3, 1989, p. 646. ↑
20. Înțeleg distincția dintre sfera economică și cea politică asemănător felului în care o înțelege, de pildă, James Buchanan în articolul său „What Should Economists Do?”: cea economică fiind constituită din acțiunile *voluntare* ale indivizilor, în vreme ce în componența celei politice intrând și acțiuni *coercitive*. ↑
21. Iar Benson vorbește pe larg despre acest lucru în articolul său citat mai sus. ↑
22. Alexander W. Salter și Peter T. Leeson, *op. cit.*, pp. 588, 589. ↑

BIBLIOGRAFIE

Alexander W. Salter și Peter T. Leeson, „Celestial Anarchy: A Threat to Outer Space

Commerce?", *Cato Journal*, Vol. 34, Nr. 3 (Toamna 2014).

Bruce L. Benson, „The Spontaneous Evolution of Commercial Law”, în *Southern Economic Journal*, vol. 55, nr. 3, 1989.

David Mitranyi, „The Functional Approach to World Organization”, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, vol. 24, nr. 3, iulie 1948.

A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism*, editată de W. W. Bartley III, Londra: Routledge, 1988.

A. Hayek, „The Use of Knowledge in Society”, în *Individualism and Economic Order*, Chicago: The University of Chicago Press, 1948.

Michael Polanyi, *Science, Faith and Society*, Londra: Oxford University Press, 1946.

Virgiliu Pop, „Appropriation in outer space: the relationship between land ownership and sovereignty on the celestial bodies”, *Space Policy*, 16, 2000.